

Участь жінок в громадсько–політичному житті УСРР у 1920–х роках: радянська історіографія

Проаналізовані роботи істориків щодо громадської та політичної діяльності жінок республіки.

Ключові слова: *громадські організації, виробництво, ліквідація неписьменності, делегатські збори.*

Застосовуючи принципи історизму щодо вивчення історіографії, науковості, об'єктивності, неупередженості та врахування соціально–політичних змін в УСРР, вчені України поділяють її розвиток на декілька періодів.

Зокрема, В.Коцур, досліджуючи історіографію соціальних і політичних процесів України 1920–х рр., виділив три етапи її розвитку. Перший – 1920–ті до середини 1950–х років; наступний – друга половина 1950–х – 1980–ті роки; третій – сучасний – розпочинаючи з 1991 р. [30,с.32]. Дещо по–іншому розглядає періодизацію Я. Калакура. Вчений поділив українську історіографію, з 1920 р., на такі періоди: 1920–ті – початок 1930–х років. Цей етап характеризується інерційним розвитком національної історіографії та початком насадження більшовицької ідеології. Другий – історична наука середини 1930–х до другої половини 1980–х рр. – остаточна заідеологізованість офіційної історіографії. Третій – започаткований наприкінці 1980–х – початку 1990–х років – відродження національної історіографії [25,с.40–41].

Для аналізу вивчення даної теми, на думку авторки, найбільше підходить наступна схема періодизації історіографії: перший період – радянський – з 1920 до середини 1980–х років. Другий – сучасна історіографія, тобто праці, опубліковані в Україні з 1991 по 2012 рр. Окрему групу становлять дослідження з обраної теми українських істориків зарубіжжя.

На кожному з названих етапів рівень теоретичного осмислення обраної для вивчення теми був неоднаковим. Це залежало, насамперед, від багатьох факторів, а саме: від доступу до архівних джерел, обсягу нагромадженого фактичного матеріалу, а інколи і від політичної заангажованості та суспільних умов, у яких працював той чи інший дослідник.

У 1920–х – початку 30–х рр. утверджується догматичний підхід щодо вивчення суспільно–політичних процесів у Радянській Україні. Результати і перспективи більшовицьких соціальних й економічних перетворень зумовили появу цілого ряду спеціальної та публіцистичної літератури. Ці публікації вирізняються статистичними даними, підбіркою великої кількості фактичного матеріалу і, зрозуміло, мають ідеологічний характер. Серед них – збірник статей провідних діячів партії більшовиків «Коммунистическая Партия и организация работниц». В ньому згадується діяльність комісій з агітації серед робітниць, показуються окремі заходи щодо поліпшення умов їх життя, стисло висвітлюється історія руху робітниць [29].

Міжнародному жіночому робітничому руху була присвячена праця Р.Ковнатор [28]. А.Артюхіна у своїй публікації коротко показала статистичні дані щодо жіночого безробіття в СРСР, участі жінок на виробництві у 1920–х роках, профспілках, членство у рядах ВКП(б), делегатських зібраннях, клубній роботі [1]. Дослідження М.Левкович містить окремі дані щодо зайнятості жінок у промисловому виробництві, участь у профспілках, кооперативному русі в УСРР першої половини 1920–х років. Вказує також на чисельність жінок–членів делегатських зібрань, рад, виконкомів [38]. С.Мінаєв на матеріалах Центрального Статистичного управління подав інформацію щодо кількості й активності населення в процесі виборів до рад, про їх соціальний та національний склад, назвав дані про чисельність жінок, обраних до органів місцевого самоврядування у 1928 – 1929 роках [40]. М.Кустелян показала чисельність жінок УСРР, які працювали у промисловості в 1920–х роках, проаналізувала заходи радянської влади щодо визначення норми робочого часу для жінок у різних галузях економіки та покращення умов їх праці. Коротко згадала про державні заходи щодо охорони материнства та

дитинства [36]. Роботі жінок в різних галузях економіки СРСР, але без використання фактичного матеріалу, присвячена праця С.Смидович [56].

Складову частину тогочасної історіографії становила агітаційно–пропагандистська література. Більшість таких праць була невелика за обсягом. Її авторами часто були керівники та члени масових громадсько–політичних організацій. У них рідко зустрічаються посилання на джерела. Метою таких публікацій був узагальнений опис здобутків ВКП(б) у зміні соціального статусу жіноцтва, покращення його життя як трудового прошарку населення. До таких праць належать, зокрема, брошури К.Самойлової. У них авторка висвітлює початок зародження громадського руху робітниць на підприємствах у перші роки встановлення радянської влади [49;50].

Про заснування громадського харчування та його роль у звільненні жінок від складної домашньої праці йде мова в брошурі Л.Недолі. Проте автор не використав ніяких статистичних даних та джерел [43].

А.Дембський розглянув питання розробки законодавчої бази діяльності житлової кооперації і участі робітниць в організації столових, пралень та дитячих ясел. Однак публікація має агітаційний характер і не містить жодних статистичних даних [17].

Агітаційні брошури, які звернені до робітниць та селянок і закликають їх підтримувати радянську армію та здавати хліб в державу, належать В.Мойровій [41;42].

Питанню важкого становища наймичок та заходам радянської влади щодо усунення цього негативного явища у суспільстві, присвячена праця В.Золотової [24].

Про значення делегатських зборів у залученні жінок до активного суспільного життя, кооперації, індустріалізації йдеться в роботі О.Шмаргонь [62].

Ф.Ракоші у своїй публікації коротко розглянув перші роки діяльності організації МОПР [49].

О.Вайн побіжно описала виробничі подвиги трудівниць наприкінці 1920–х років, але без наведення конкретних фактів [3].

Отже, історіографічна цінність проаналізованих праць, полягає в тому, що у деяких з них здійснено спробу показати зародження процесу залучення жінок до громадсько–політичного життя в УСРР та вирішення ряду соціальних питань у 1920–х роках.

На початку 1930–х років вийшли дослідження про залучення жінок до політичної та ідеологічної роботи. Це питання розглядається у працях О. Пілацької. Але вони майже не містять фактичних даних і спрямовані більше на використання їх як агітаційного матеріалу [47;48]. Ф.Нюріна у своїй публікації наводить дані про кількість жінок у Комуністичній партії, технікумах, вузах та в промисловості на середину 1920–х років в СРСР, але без будь–яких посилань на джерела [44].

Про головні напрями діяльності МОДР згадується у брошурі Г. Кровицького. Однак автор не подає ніяких фактичних даних й робота має публіцистично–агітаційний характер [31]. У брошурах Г. Гейлера міститься інформація щодо структури, кількості членів МОДР, їх склад за соціальним становищем та показуються окремі напрями діяльності цих організацій [11;12;13]. Є. Шевельова торкається питання формування бюджету організації та називає ті ділянки роботи, яким надавала допомогу МОДР [60].

Д. Завіленський у своїй праці лише частково і без статистичних даних окреслив напрями роботи Червоного Хреста на початку його діяльності в СРСР [22]. К. Захаренко розкрила питання структури Червоного Хреста в СРСР та головні напрями його діяльності. Проте в роботі автор практично не подав статистичних даних, які б показали ту реальну роботу, яку проводив Червоний Хрест в СРСР, у тому числі й в УСРР [23]. Є.Кушнір коротко охарактеризував напрями роботи Червоного Хреста. Однак праця виконана у публіцистично–пізнавальному жанрі [37]. В цілому, у названих роботах не згадується про внесок жінок у діяльність цих організацій.

У другій половині 1930–х років у світ вийшло ряд праць на біографічну тематику. Вони прославляють жінок–ударниць соціалістичного змагання, активних учасниць громадсько–політичного і культурного життя. Серед них були як відомі особистості того часу, так і рядові жінки–трудівниці [52;18;19]. Зокрема, брошура Б.Гаско містить інформацію щодо чисельності жінок у промисловості у другій половині 1920–х років. Автор перерахував існуючі форми виробничої діяльності, якими займалися жінки у той час, при цьому зазначив, що на 1931 р. переважна більшість жінок все ще виконувала на заводах і фабриках багато чорнової роботи [10].

Тема залучення жінок до виробництва, участі їх у політичному, громадському житті, боротьба їх за покращення життєвих умов, активно висвітлювалася з другої половини 1940-х років. Це було викликано тими обставинами, що жінки внесли великий вклад у перемогу над німецько-фашистськими загарбниками у Великій Вітчизняній Війні 1941 – 1945 рр. й їх статус у суспільстві суттєво змінився. Історики у той час повернулися до більш детального вивчення соціалізації жінок у 1920-х роках. Саме в це десятиліття відбулося формування нового менталітету й ставлення до суспільних процесів у жінок, які вже ставали їх невід’ємною частиною.

Д.Гнатюк у своїй брошурі описав стахановський рух, вказав на чисельність жінок, які брали в ньому участь і, насамперед, на підприємствах. Але, недоліком цієї праці є те, що у ній не було проаналізовано конкретний вклад жінок у стахановське змагання. Матеріали подані без посилань на джерела й мають форму загальної інформації [14].

Окремі аспекти розробки в СРСР, у тому числі й УСРР, законодавчо-правової бази щодо надання рівноправності жінкам нарівні з чоловіками у процесі вирішення всіх соціально-економічних, політичних і культурних завдань, які стояли перед суспільством у 1920-х роках та залучення їх до активної громадської й виробничої діяльності, проаналізовано у праці В.Більшай [2].

Зазначимо, що значна кількість літератури цього історіографічного періоду мала офіційний характер. Вона друкувалася без прізвищ авторів, не мала посилань на джерела інформації, носила суб’єктивний характер і не завжди висвітлювала реальні події та процеси, які відбувалися у республіці в 1920-х – початку 1930-х років.

Таким чином, у період 1930-х – першої половини 50-х років робота жінок в громадських і політичних організацій та їхній вплив на соціальні перетворення радянською історіографією висвітлено поверхово, а окремі напрями не вивчалися зовсім. Причиною цього явища стала пануюча у історичній науці радянсько-більшовицька ідеологія, основою якої був односторонній компартійний принцип висвітлення всіх процесів, які відбувалися в суспільстві. При цьому історики прагнули розкривати лише позитивні досягнення у суспільному розвитку, не згадуючи про ті, часто штучно створені, труднощі, які доводилося долати українському народу, особливо наприкінці 1920-х – початку 1930-х років. Вони призводили до трагічних наслідків як то Голодомор 1932 – 1933 рр.

У середині 1950-х роки з’явилися перші наукові роботи із становлення та розвитку громадських організацій в роки радянської влади. Ці праці мають узагальнюючий характер. Але їх автори майже не виокремлювали українські організації з всесоюзних. Винятком можна вважати дисертацію Р. Павловича, присвячену діяльності профспілок УСРР в ці роки [46]. Історію профспілкових організацій УСРР висвітлювала книга А. Слуцкого та В. Сидоренка [55]. На початку 1960-х років зроблено спробу комплексно показати діяльність профспілок та комсомолу у період 1928 – 1929 рр., тобто в роки першої п’ятирічки [57]. Але в даних роботах автори не висвітлили діяльність жінок у профспілкових організаціях.

Ж.Тимченко у власних працях розглянула заходи радянської влади щодо залучення жінок до громадського, політичного й економічного життя у період 1917 – 1920 рр. Зокрема, авторка приділила увагу початку діяльності жінвідділів в Україні, проаналізувала рішення перших жіночих конференцій, делегатських зборів, участі жінок у громадській роботі, початку ліквідації неписьменності тощо. Але в працях використано мало джерел [58;59].

Окремі аспекти участі жінок в економічному будівництві другої половини 1920-х – початку 1930-х років розкрито у дисертації та статтях Л. Вітрук. Дослідниця висвітлює окремі аспекти облаштування побуту працюючих жінок, залучення їх до праці в промисловості, ліквідації неписьменності, здобуття ними професійної та вищої освіти, висування їх на керівні посади. Стисло показується їх участь у громадській роботі, профспілкових організаціях, різних комісіях, жінвідділах, шефствування робітниць над селянками, участь у МОДР. Однак ряд статистичних та інших узагальнених даних не спираються на першоджерела і носять вибіркового характеру [4;5;6].

У 1970-ті роки у світ вийшли публікації, які характеризуються однаковою публіцистичним стилем викладу матеріалу щодо участі радянських жінок у політичному, економічному житті СРСР та УСРР. У них використовуються дані лише про позитивний досвід соціалізації жінок та досягнення радянської влади у покращенні їх економічного, культурного та побутового становища, у тому числі і в 1920-ті роки.

Такою є колективна робота за редакцією М. Підтиченко. У ній висвітлюються окремі законодавчі акти республіки щодо соціального забезпечення жінок, навчання їх у ФЗУ, ліквідація серед них неписьменності, участь у делегатських зборах, радянських установах. Проте у праці немає посилянь на використану джерельну базу і вона має більш пропагандистський, аніж науковий характер [21].

Діяльність комісій, комітетів та партійних організацій щодо залучення жінок у виробництво, покращення їх побутового становища та освітньо-культурного рівня у період 1928 – 1932 рр. розглянуто у роботі Н.Гньодишевої. Авторка подає дані щодо чисельності жінок-робітниць на підприємствах УСРР, в радах та партійних комітетах [15].

Публікації В. Сидоренка коротко торкаються проблеми зрівняння в правах жінок та чоловіків в УСРР після національно-визвольної революції 1917 – 1921 рр., подають інформацію про чисельність працюючих жінок у різних сферах виробництва в роки першої п'ятирічки. Але автор не повно висвітлив реальне соціально-економічне становища працюючих у цей час жінок [53;54].

Г.Курій у публікації відобразила роль В.Леніна у здобутті рівноправності жінками, частково й стисло зазначила про жінок-ударниць у загальносоюзному виробництві, культурних перетвореннях. Загалом праця ґрунтується на вузькій джерельній базі і носить публіцистичний характер [32].

Деякі аспекти ліквідації жіночої неписьменності та дані про кількість жінок у навчальних закладах різного типу Радянської України у 1920 – 1930-х рр. висвітлила Л.Вовк [8;9].

Брошура В.Голубенцевої торкнулася питань законодавчого забезпечення рівноправності жінок та подала окремі статистичні дані щодо кількості жінок-службовців, жінок-робітниць та зі спеціальною освітою в СРСР [16].

Своїм обсягом та історичним нарисом про здобуття жінками рівноправності, виділяється робота «Женщины Страны Советов». У ній автори коротко аналізують початок роботи жінвідділів в СРСР, вступ робітниць у профспілки, школи професійної освіти і технікуми. Розкривають окремі напрямки роботи делегатських жіночих зібрань, заходи щодо ліквідації неписьменності серед жінок та вступ їх у Комуністичну партію. Наведені в праці статистичні дані не всюди підтверджені архівними джерелами й носять узагальнюючий характер щодо всієї території СРСР [20].

У брошурі Є.Кастеллі коротко аналізується законодавча основа рівності жінок та їх соціального забезпечення в Радянському Союзі [27].

Загалом роботи радянських дослідників «жіночого питання» у ці роки продовжували створюватися на основі загальносоюзних статистичних даних, при цьому практично не висвітлювали роботу різних громадських організацій, в тому числі нерадянських, діючих у 1920-х роках та не виділяли окремо участь жінок УСРР у громадському та культурному житті республіки.

У другій половині 1980-х – початку 1990-х рр., під впливом перебудови, склалася нова історіографічна ситуація, яка вирізнялася усуненням ідеологічних догм, плюралізмом поглядів і тем досліджень. У цей час з'явилося ряд публікацій, які написані з використанням раніше недоступних для дослідників джерел. Зокрема, це прослідковується у роботі М. Кармазіної. У ній розкрито процес формування розгалуженої системи добровільних товариств в УСРР різного спрямування. Авторка висвітлює їх діяльність з позиції участі у соцзмаганнях, ліквідації безробіття, ролі в колективізації, «культурній революції» та воєнній підготовці своїх членів [26].

Однак у той же час у світ продовжували виходити праці, які прославляли роль партії в усіх сферах життя, висвітлювали роботу жінок у партійній структурі та економічній сфері, при цьому не згадуючи про негативні явища, які виникали у СРСР і УСРР під керівництвом ВКП(б). Зокрема, у брошурі В.Шевченко згадується про внесок жіночої частини населення УСРР в розбудову економіки республіки у 1920-х роках, але без статистичних даних [61].

У роботі Т.Курченко висвітлено процес формування жінвідділів початку 1920-х років, форми їх діяльності, підготовку кадрів для керівної роботи. Авторка також торкнулася проблеми початкового етапу діяльності жінок у радах, профспілках, партії та її структурах. Статті дослідниці присвячені пропагандистській та просвітницькій роботі жіночих відділів партійних комітетів УСРР у першій половині 1920-х років,

містять статистичні дані щодо кількості гуртків при жінвідділах, жінок–кандидаток в члени ВКП(б) [33;34;35].

Праця Т.Машики прослідковує як впроваджувався та реалізовувався принцип рівноправності жінок протягом історичного процесу, який внесок робили вони в економічний розвиток СРСР протягом його існування, але не виокремлюється діяльність українських жінок у період 1920–х років [39].

Жінкам–трудівницям та їх діяльності у політичній та економічній сферах життя республіки присвячена публікація В.Галаган. В ній авторка згадує про репресованих жінок, які були засуджені, в тому числі й члени їх родин. Показує негативний вплив на здоров'я жінок, внаслідок їх роботи на трудоемних і низькооплатних роботах [9].

Таким чином, радянські дослідники у 1960 – 1980–х роках ще перебували під ідеологічним тиском, який хоч і був послаблений під час хрущовської «відлиги» та горбачовської «перебудови», але продовжував ще досить помітно впливати на науковців та їх пошукову роботу. Праці щодо гендерного питання мали в своїй основі надто вузьку джерельну базу, часто використовували вторинні джерела або взагалі роботи писалися без будь–яких посилань. Поширеним був публіцистичний стиль викладу матеріалу. Були відсутні ґрунтовні та охоплюючі дослідження щодо внеску жінок у суспільне життя республіки, їх участь у громадсько–політичному житті, а надавалася перевага висвітленню праці жінок в економіці та державному управлінні. При цьому розглядалися лише здобутки громадських та політичних організацій, створення яких було ініційоване державою, акцентувалася увага на керівній ролі Комуністичної партії, замовчувалася діяльність національних та небільшовицьких організацій. У працях радянських істориків жінки, здебільшого, виступали об'єктом здійснення політики радянської влади. Лише в кінці 1980–х років науковці почали звертати увагу на окремі проблеми у становищі жінок в період 1920 – 1930–х років. Загалом, більшість вищеназваних праць лише дотично розглядали внесок жінок у суспільне життя й дана тематика потребує подальшого ґрунтовного вивчення.

Список використаних джерел

1. Артюхина А. Очередные задачи партии в работе среди женщин. – Ленинград, Государственное издательство / А.Артюхина. – 1926. – 44 с.
2. Бильшай В. Решение женского вопроса в СССР / В.Бильшай. – К.: Госиздательство политической литературы, 1956. – 247 с.
3. Вайн О. Ударні бригади за роботою / О. Вайн. – Х.: «Український робітник». – 1929. – 48 с.
4. Вітрук Л.Д. Ленінські принципи рівноправності жінок Радянської України в дії / Л.Д. Вітрук // Матеріали на допомогу лектору до міжнародного жіночого дня 8 Березня. – К.: «Знання». – 1970. – 53 с.
5. Вітрук Л.Д. Жінки–трудівниці в період соціалістичної індустріалізації (на матеріалах промисловості Української РСР. 1926 – 1932 рр.) / Л.Д. Вітрук. – К.: «Наукова Думка». – 1973. – 120 с.
6. Вітрук Л.Д. Женщины Украинской ССР в борьбе за создание фундамента социалистической экономики (1926 – 1932 гг.): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. ист. наук / Л.Д.Витрук. – К., 1967. – 21 с.
7. Вовк Л.П. Коренные изменения в образовании женщин в процессе осуществления ленинской программы культурного строительства: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Теория и история педагогики” / Л.П.Вовк. – К., 1975. – 25 с.
8. Вовк Л.П. Розвиток освіти серед жінок в Українській РСР (1917 – 1941) / Л.П.Вовк // Український історичний журнал. – 1975. – № 11. – С. 81 – 84.
9. Галаган В.Я. Советская женщина: портрет в ретроспективе / В.Я.Галаган // Серия 1 «Время и общество». – К.: «Знание». – 1990. – 48 с.
10. Гаско Б.Ю. Жіноча праця на Україні /Б.Ю.Гаско. – Х.: «Господарство України», 1932. – 36 с.
11. Гейлер Г. М. МОПР на фронте советской общественности / Г.М.Гейлер. – М.: «Красная Пресса», 1927. – 31 с.
12. Гейлер Г.М. Пять лет МОПР / Г.М. Гейлер. – М.: ЦК МОПР СССР, 1928. – 64 с.
13. Гейлер Г.М. Содержание, методы и формы агитационно–массовой работы МОПР / Г.М. Гейлер. – М.: Изд–во ЦК МОПР СССР, 1936. – 64 с.
14. Гнатюк Д. Жінка СРСР / Дмитро Гнатюк. – К.: Політвидав при ЦК КП(б)У, 1941. – 52 с.

15. Гнедышева Н.И. Деятельность Компартии Украины по вовлечению работниц в социалистический строй (1928 – 1932 гг.): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук.: спец. 07.070 «История КПСС» / Н.И.Гнедышева. – К., 1971. – С. 18.
16. Голубенцева В.Г. Великий Жовтень і розв'язання жіночого питання в СРСР / В.Г.Голубенцева. – К.: «Знання», 1977. – 26 с.
17. Дембский А. Работница и жилищная кооперация / А.Дембский. – Х.: Книгоспілка, 1926. – 35 с.
18. Дівчата – державні діячі. – К.: «Молодий Більшовик». – 1939. – 47 с.
19. Женщина страны социализма / [ред. Н.Ф.Богачевський]. – Сталинград, Обласное книгоиздательство, 1939. – 72 с.
20. Женщины Страны Советов / [ред. Ю.П.Харченко]. – М.: Политиздат, 1977. – 240 с.
21. Жінки радянської України – активні будівники комуністичного суспільства / [ред. М.М.Підтиченко]. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1971. – 187 с.
22. Завіленський Д. Червоний Хрест та його допомога Червоній Армії / Д. Завіленський. – Х.: Держмедвидав. – 1931. – 82 с.
23. Захаренко К. Про Червоний Хрест / К.Захаренко. – Х.: Медвидав. – 1931. – 46 с.
24. Золотова В. Наймичка та її профспілка / В.Золотова. – Х.: «Український робітник». – 1928. – 107 с.
25. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій / Я.С. Калакура. – К.: Генеза, 2004. – С. 40 – 41.
26. Кармазина М.С. Деятельность добровольных обществ УССР в период социалистической реконструкции народного хозяйства. 1926 – 1936 гг.: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук / М.С.Кармазина. – Днепропетровск, 1989. – 18 с.
27. Кастеллі Є.Ю. В країні здійсненої мрії / Є.Ю.Кастеллі. – К.: Видавництво політичної літератури України. – 1970. – 120 с.
28. Ковнатор Р. Женский вопрос в свете ленинизма. К истории международного женского рабочего движения / Роза Ковнатор. – Х.: «Пролетарий». – 1926. – 79 с.
29. Коммунистическая Партия и организация работниц. Пособие для пропагандисток. – М.: «Коммунист». – 1919. – 132 с.
30. Коцур В. П. Історичні дослідження: упереджені та об'єктивні оцінки (соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920–х – 30–х рр.: історіографія / В.П.Коцур. – К.: Наукова думка, 1998. – С.32.
31. Кровицкий Г.А. Что такое МОПР / Г.А. Кровицкий. – М.: ЦК МОПР СССР, 1931. – 48 с.
32. Курий Г.Н. Советские женщины – активные строители коммунизма / Г.Н.Курий. – К.: «Знання», 1975. – 45 с.
33. Курченко Т.Е. Опыт работы КП(б)У по осуществлению ленинских идей о вовлечении женщин–работниц в активную общественно–политическую жизнь в начале 1920–х гг.: автореф. на соискание науч. степени канд. ист. наук: спец.10.10.00 «История Компартии и Советского Союза» / Т.Е.Курченко. – К., 1990. – 26 с.
34. Курченко Т.Е. Женотделы партийных комитетов Украины в борьбе за идейно–организационное сплочение работниц вокруг партии (1921 – 1925 гг.) / Т.Е. Курченко // Научные труды по истории КПСС. – 1988. – Вип. 154. – С.117 – 122.
35. Курченко Т.Е. Діяльність жінвідділів України по боротьбі з неписьменністю жінок–робітниць (1921 – 1925 рр.) / Т.Е.Курченко // Вісник Київського університету. Історичні науки. – 1988. – Вип. 30. – С.18 – 24.
36. Кустелян М. Що повинна знати робітниця про охорону праці / М.Кустелян. – Х.: «Український робітник». – 1929. – 64 с.
37. Кушнір Є.А. Радянський Червоний Хрест / Є.А. Кушнір. – Х.: Медвидав, 1934. – 72 с.
38. Левкович М. Работницы и селянки на ленинском пути / Мария Левкович. – Х.: «Пролетарий». – 1926. – 63 с.
39. Машика Т.А. Занятость женщин и материнство / Т.А.Машика. – М.: «Мысль». – 1989. – 285 с.
40. Мінаєв С. Ради на Україні. Підсумки перевиборів Рад 1928–1929 рр. / С.Мінаєв. – Х.: ЦСУ УСРР. – 1929. – 74 с.
41. Мойрова В. Селянка, к тебе наше слово / В. Мойрова. – Х.: Всеукраинское Государственное Издательство. – 1920. – 12 с.
42. Мойрова В.А. Работница! Строй общественное питание / В.А. Мойрова. – М.: ПКВМ. – 1929. – 36 с.

43. Недоля Л. Смерть приватній кухні. – К.: Харківдрук, 1925. – 23 с.
44. Нюрина Ф. Жінчина в боротьбе за новое общество / Ф.Нюрина. – Х.: «Пролетарій». – 1930. – 57 с.
45. Павлов Д. Комсомол після смерті Леніна / Д.Павлов. – Х.: Держвидав. – 1925. – 64 с.
46. Павлович Р.С. Руководство большевистской партии профсоюзами в борьбе за восстановление промышленности (на материалах Украины): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук / Р.С. Павлович. – М., 1953. – 18 с.
47. Пілацька О.В. Ради і трудяща жінка / О.В.Пілацька. – Х.: «Український робітник». – 1930. – 80 с.
48. Пилацкая О.В. Жінка–робітниця в соціалістичному будівництві. До дня 8 березня / О.В.Пилацкая. – Х.: «Український робітник». – 1930. – 24 с.
49. Ракоші Ф. П'ять років МОПРу. – Х.: «Харків–Друк». – 1928. – 16 с.
50. Самойлова К. Работницы в Российской революции. К международному дню работниц 23 февраля 1917 г. – 23 февраля – 8 марта 1920 г. – М.: Государственное издательство. – 1920. – 15 с.;
51. Самойлова К. Первый Всероссийский съезд и организация работниц / К.Самойлова. – Х.: Всеукраинское издательство. – 1920. – 23 с.
52. Сатулла Є. Жінка країни соціалізму / Євгенія Сатулла. – К.: Партвидав ЦК КП(б)У. – 1938. – 87 с.
53. Сидоренко В.П. Торжество ленінської ідеї рівноправності жінок / В.П.Сидоренко. – К.: «Знання», 1973. – 22 с.
54. Сидоренко В.П. Радянські жінки–активні будівники комунізму / В.П.Сидоренко. – К.: «Знання», 1975. – 19 с.
55. Слуцкий А. Профсоюзы Украины после победы Великого Октября / Слуцкий А., Сидоренко В. – К.: «Профиздат». – 1961. – 261 с.
56. Смидович С. Работница и крестьянка в Октябрьской революции / С. Смидович. – М.–Л.: Государственное издательство. – 1927. – 147 с.
57. Смирнов А.М. Борьба КПСС за укрепление массовых организаций трудящихся (советы, профсоюзы, комсомол) в условиях непосредственной подготовки развернутого по всему фронту социалистического наступления (1928 – 1929): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук / А.М.Смирнов. – К., 1961. – 19 с.
58. Тимченко Ж.П. Трудящі жінки в боротьбі за владу рад на Україні (1917 – 1920 рр.) / Ж.П.Тимченко. – К.: Наукова думка, 1966. – 146 с.
59. Тимченко Ж.П. Організаційні заходи Комуністичної партії по залученню робітниць і селянок до радянського будівництва на Україні (1919 – 1920 рр.) / Ж.П. Тимченко // Український історичний журнал. – 1965. – № 3. – С.57 – 65.
60. Шевельова Е. На що витрачаються кошти, що їх збирає МОДР / Е.Шевельова. – К.: Держсоцеквидав, 1936. – 60 с.
61. Шевченко В. С. Господарки країни / В.С.Шевченко. – К.: Політвидав України. – 1987. – 64 с.
62. Шмаргонь О. Читанка для делегатки–селянки / О.Шмаргонь. – Х.: «Пролетарій». – 1929. – 128 с.

Розовик О.Д. Участие женщин в общественно–политической жизни УССР в 1920–х годах: советская историография

Проанализированы работы советских историков об общественной и политической деятельности женщин республики.

Ключевые слова: общественные организации, производство, ликвидация неграмотности, делегатские сборы.

Rozovyk, O.D. The participation of women in public and political life of the Ukrainian SSR in the 1920s: soviet historiography

The scientific works of soviet historians about women's social and political activities in republic is analyzed.

Key words: public organizations, production, liquidation of illiteracy, the delegates' meeting.